

Demografický vývoj Ukrajiny

Marcela Káčerová, Juraj Majo, Branislav Bleha

Populácia Ukrajiny prechádzala už pred ruskou inváziou pomerne dynamickou premenou. Tá sa týkala všetkých demografických procesov a do veľkej miery súvisela s dôsledkami rozpadu Sovietskeho zväzu a následnou spoločensko-ekonomickou transformáciou s množstvom turbulencií. To sa najvýraznejšie prejavuje na súvislom celkovom úbytku obyvateľstva ako aj s nie celkom priaznivým vývojom ďalších ukazovateľov (najmä úhrnná plodnosť a stredná dĺžka života pri narodení). Do demografického rámca je potrebné zahrnúť aj špecifiká národnostných pomerov a jej veľkú obsahovú (prelínanie národnostnej, národnej a štátnej príslušnosti) a priestorovú variabilitu. V súčasnosti je aj vedeckou výzvou hľadanie odpovedí na otázku ďalšieho vývoja týchto, už teraz východiskovo pomerne nepriaznivých, ukazovateľov v čase a po skončení vojny.

Úvod

Ukrajina a jej populácia sa v súčasnom období stávajú centrom pozornosti médií viac ako inokedy. Ruská invázia na Ukrajinu vo februári 2022 vyvolala otázky súvisiace nielen s bezpečnosťou Európy, ale v neposlednom rade upriamuje pozornosť na samotnú populáciu Ukrajiny.

Populácia Ukrajiny vo svojej histórii v prvej polovici dvadsiateho storočia prešla sériou demografických katastrof spôsobených ľudskou činnosťou – prvá svetová vojna, boľševická revolúcia, hladomor v rokoch 1932/33 spojený s kolektivizáciou pôdy, masívne deportácie a popravy počas Stalinovho veľkého teroru a druhá svetová vojna (Romaniuk, Gladun 2015). Populačne možno očakávať, že tak ako všetky ozbrojené konflikty, aj táto vojna bude viesť k stratám na životoch a mnoho ľudí krajinu opustí, čo však postihne len niektoré skupiny obyvateľstva. Napríklad väčšina úmrtí sa vyskytuje medzi mladými mužmi, ktorí tvoria väčšinu vojakov. Utečenci pozostávajú v prípade Ukrajiny aktuálne väčšinou z mladých žien s deťmi (UNHCR 2022). Cieľom našej štúdie je demografická analýza populácie Ukrajiny a hľadanie odpovede na otázku ako vojna ovplyvní ukrajinskú populáciu.

Metódy a dáta

Analýza štúdie populačných procesov sa opiera o tradičné hrubé miery. Hrubé miery dvoch analyzovaných procesov dynamiky obyvateľstva (hrubej miery prirodzeného pohybu a hrubej miery migračného pohybu) podliehajú vplyvu vekovej štruktúry. Uvedomujeme si ich orientačnú výpovednú hodnotu.

- Hrubá miera prirodzeného pohybu hovorí aká hodnota prirodzeného prírastku (rozdiel počtu živonarodených a zomretých v danom kalendárnom roku) pripadá na 1000 obyvateľov stredného stavu.

- Hrubá miera migračného pohybu hovorí aká hodnota migračného prírastku (rozdiel medzi prísťahovanými a vystá-hovanými v danom kalendárnom roku) pripadá na 1000 obyvateľov stredného stavu.

Vzhľadom k dostupnosti uceleného časového radu špecifickejších ukazovateľov používame aj komplexnejšie ukazovatele plodnosti a úmrtnosti – úhrnnú plodnosť a strednú dĺžku života pri narodení.

- Úhrnná plodnosť je ukazovateľ, ktorý vyjadruje koľko živonarodených detí pripadá na jednu ženu v danom kalendárnom roku.

- Stredná dĺžka života pri narodení vyjadruje koľko sa priemerne dožije človek/novorodenec rokov pri narodení.

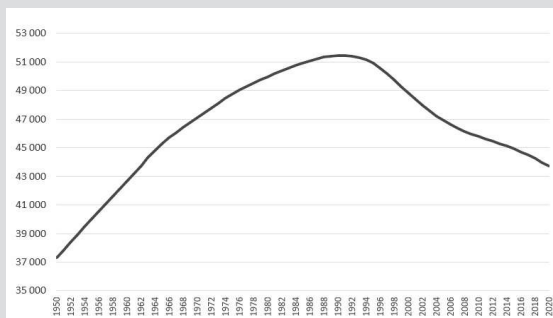
Pohlavná štruktúra populácie bola hodnotená prostredníctvom ukazovateľa index maskulinity podľa veku. Tento ukazovateľ vyjadruje koľko mužov v danom veku pripadá na 1000 žien príslušného veku.

Použité boli dáta z dvoch zdrojov: prvým bol World Population Prospects (publikované Populačnou divíziou OSN), kde dáta za Ukrajinu prezentujeme v kontexte dlhodobého vývoja ukazovateľov v rokoch 1950-2020. Tieto znázorňujú trendy. Druhým zdrojom dát sú ročné údaje od roku 2006, ktoré sme prebrali z Eurostatu. Nedostatkom dát je, že demografické záznamy ukrajinskej populácie pred rozpadom Sovietskeho zväzu sú obzvlášť nejednotné. Jeden z hlavných

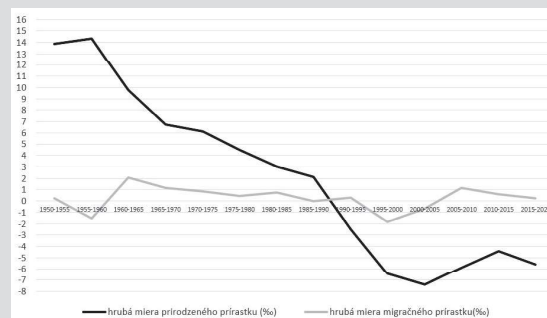
dôvodov je vysoká citlivosť demografických údajov počas sovietskej éry. Demografické záznamy pokrývajúce mnoho rokov boli v 30. a 40. rokoch 20. storočia zničené, aby skrývali dôkazy o represii. V neskorších obdobiach boli relevantné iné dôvody. Napríklad, v 70. a 80. rokoch neboli údaje o úmrtnosti široko publikované, aby sa zakryla skutočnosť, že stredná dĺžka života klesá (Vasylytsiv 2020).

Vývoj počtu obyvateľstva

Vývoj počtu obyvateľov po roku 1950 je charakteristický prudkým rastom obyvateľstva až do začiatku 90. rokov. V roku 1950 mala Ukrajina približne 37 miliónov obyvateľov. V roku 1990 ich bolo 51 miliónov. Pre porovnanie, za také isté obdobie sa počet obyvateľov Slovenska zvýšil z približne 3,5 milióna na viac ako 5,3 milióna. Index rastu tak bol v prípade Slovenska výrazne vyšší. Demograficky sa tak Ukrajine v područí Sovietskeho zväzu nedarilo a populačné politiky nefungovali tak, ako si celý východný blok predstavoval. Paralelne v tomto období, na západ od železnej opony v 60. rokoch minulého storočia pôrodnosť výrazne začala klesať, tam sa však prejavili dôsledky procesov, ktoré sa súhrnne označujú ako 2. demografický prechod, a nemali tam žiadne cieľené pronatalitné („pro-pôrodné“) politiky „východného typu“.

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvateľov Ukrajiny (1950 - 2020)
Zdroj: World Population Prospects

Graf č. 2: Prirodzený a migračný prírastok Ukrajiny (1950 - 2020)

Zdroj: World Population Prospects

Od získania nezávislosti od Sovietskeho zväzu v roku 1991 nastala nová fáza demografického poklesu v ukrajinskej populácii (Romaniuk, Gladun 2015). Od roku 1990 dáta identifikujú tendenciu znižovania počtu obyvateľov Ukrajiny (graf 1), medzi rokmi 1990-2019 sa počet znížil o 7,7 milióna obyvateľov. Vyľudňovanie je spôsobené viacerými faktormi, vrátane zvýšenia úmrtnosti, poklesu pôrodnosti, migračných procesov. Jediným administratívnym územím s rastom obyvateľstva bolo hlavné mesto Kyjev, kde sa počet obyvateľov v priebehu roka zvýšil o 10,2 %. 1990-2017 (Gruzieva, et al. 2019).

Prirodzený a migračný pohyb obyvateľstva

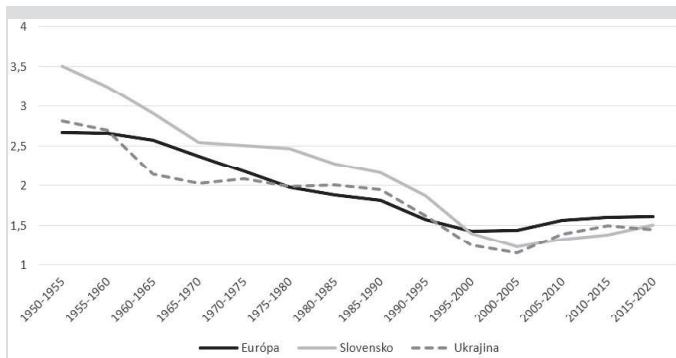
Ukrajinská populácia sa v kontexte populačnej dynamiky v priebehu druhej polovice 20. storočia a na začiatku 21. storočia výrazne mení (graf č. 2). Z výrazne prirodzene získanej populácie (14 % 1955 - 1960) sa do začiatku 90. rokov mení na prirodzene úbytkovú, s vrcholom úbytku v rokoch 2000 až 2005 s hodnotou -7 %. Prirodzený úbytok, teda každoročný vyšší počet zomretých osôb ako narodených, trvá kontinuálne už tri dekády (pre porovnanie Slovensko s výnimkou posledných dvoch covidových rokov, zažilo nepatrný prirodzený úbytok iba v troch rokoch na začiatku milénia (2001-2003), a už počas posledných dvoch socialistických dekád bol relatívne prirodzený prírastok u nás dva-tri krát vyšší ako v prípade Ukrajiny). Migračne Ukrajina vykazuje podľa oficiálnych dát migračné zisky na úrovni okolo 1 %, s výnimkou obdobia 1955-1960 a 1990-1995 (graf č. 2). Oblasť migrácie je veľká a oveľa zložitejšia téma. Podľa Svetovej správy o migrácii 2020 je Ukra-

jina siedmou najväčšou zdrojovou krajinou svetových migrantov. Asi 5,9 milióna Ukrajincov bolo hlásených ako migrantov žijúcich v zahraničí, najmä v Ruskej federácii (više 3 milióny), Kazachstane, Poľsku (odhaduje sa 2 milióny) a Taliansku (234 000). Ukrajinskí migranti (väčšinou muži a mladí ľudia) pochádzajú z vidieckych oblastí západnej Ukrajiny. Ukrajinské migrantky sú čoraz viac prítomné v sektoroch starostlivosti a sociálnych služieb v Poľsku a Taliansku. Súčasný migračný procesy na Ukrajine ovplyvňuje množstvo dôležitých faktorov (anexia Krymu a konflikt na východnej Ukrajine a hospodárska recesia, ktorú spôsobili; spustenie dôležitých reforiem; tieto sa však ukázali ako nedostatočne dôveryhodné a konzistentné; pokrok v európskej a euroatlantickej integrácii vrátane zavedenia bezvízového režimu s EÚ v roku 2017; a aktuálne skúsenosti s migráciou s následnou diverzifikáciou migračných sietí, ktoré vznikli v dôsledku viacročnej aktívnej účasti Ukrajincov na pracovnej migrácii do zahraničia. Ukrajina je dnes jednou z krajín najviac postihnutých migráciou v Európe, s diasporou až 20 miliónov ľudí a 2,5 milióna pracovných migrantov, ktorí prispievajú remitenciami vo výške 11 miliárd USD (online1). Udelenie bezvízového režimu s EÚ v roku 2017 prispelo k zintenzívneniu cezhraničnej mobility. Od júna 2017 do júna 2019 zaregistrovali príslušníci pohraničnej stráže 42,6 milióna prekročení hraníc EÚ Ukrajincami.

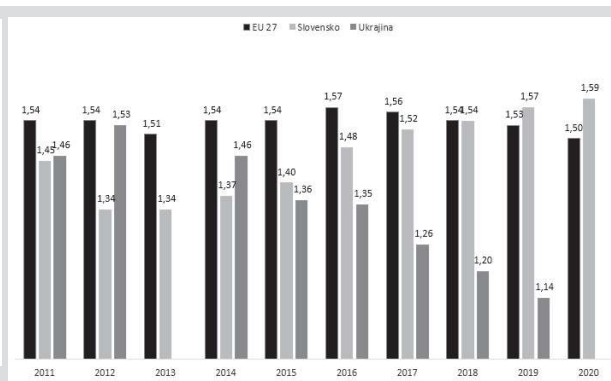
Plodnosť a úmrtnosť

Vývoj plodnosti a úmrtnosti sledujeme pomocou analytických ukazovateľov úhrnnej plodnosti a strednej dĺžky života pri narodení. Historický vývoj plodnosti ukrajinskej populácie je veľmi osobitý. Na začiatku 20. storočia plod-

nosť na Ukrajine patrila medzi najvyššie v Európe (Lisenkova 2009). Podľa odhadov Kuczynského (1969), úhrnná plodnosť sa v tom čase pohybovala okolo 7,5 detí na ženu. Plodnosť však na celom svete klesala po druhej svetovej vojne, pričom výskumníci formulovali široké teórie na vysvetlenie rozdielov medzi krajinami s mierou plodnosti mierne pod záchovnou úrovňou a tými, ktoré mali veľmi nízku plodnosť (Kohler a kol. 2002). Demografické výskumy tvrdili, že nízka plodnosť je najmä spôsobená odkladom veku pri prvom pôrode, čiastočne ako odpoveď bola akceptovaná aj ekonomická neistota a sociálne dôsledky. Reprodukcia ukrajinskej populácie meraná ukazovateľom úhrnnej plodnosti už od konca 60. rokov oscilovala okolo záchovej hodnoty 2 detí v prepočte na jednu ženu, a po roku 1990 pod ňu spadla definitívne. Po rozpade Sovietskeho zväzu úhrnná plodnosť prudko klesla, predovšetkým v dôsledku poklesu druhorodených detí (Briena Perrelis Harris 2005). Súčasne niektorí demografi tvrdia, že nízka pôrodnosť v postsocialistických krajinách je spôsobená hodnotovými posunmi, ktoré menia hodnotovú orientáciu priorít obyvateľstva, od viacetných rodín ku kariére a finančnému ohodnoteniu (Višnevskij 1996; Zacharov a Ivanova 1996). Aktuálne je úhrnná plodnosť na hodnote 1,1, čo je pod hranicou takzvanej veľmi nízkej plodnosti 1,3. Aj porovnanie v rámci EÚ a Slovenska (graf 4), naznačuje výrazný prepád počtu živonarodených detí na jednu ženu. Medzi rokmi 2012 - 2019 je to pokles z 1,5 na 1,14 dieťaťa na jednu ženu v prípade Ukrajiny, pričom vo väčšej časti Európy nevyňímajúc Slovensko dochádza v tomto období k stabilizácii plodnosti.

Graf č. 3 : Úhrnná plodnosť žien na Ukrajine (1950-2020)
Zdroj: World Population Prospects

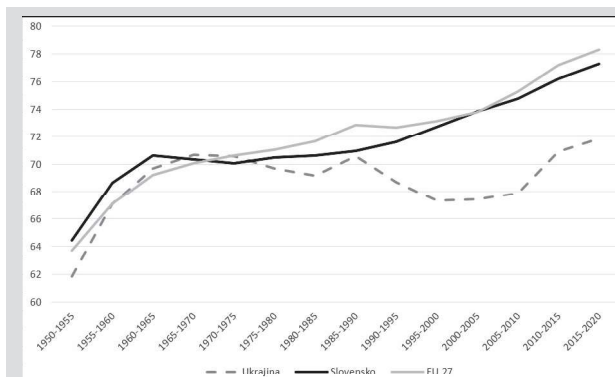
Graf č. 4 : Úhrnná plodnosť – komparácia EU 27
Slovensko a Ukrajina
Zdroj: Eurostat

Osobitý je aj proces úmrtnosti populácie Ukrajiny. Po druhej svetovej vojne sa proces úmrtnosti všade v Európe dramaticky zlepšil vďaka masívnemu rozšíreniu antibiotík. Najväčší pokrok sa dosiahol tam, kde bola stredná dĺžka života najnižšia. Krajiny južnej Európy, ako Taliansko alebo Grécko, alebo krajiny strednej a východnej Európy, ako Rusko alebo Rumunsko, ktorý výrazne zaostávali v 40. rokoch minulého storočia, sa veľmi približovali k najvyspelejším krajinám západnej Európy (Vallin a Meslé, 2001). Po roku 1989 sa rast strednej dĺžky života zrýchlil, čo však neplatilo

pre Rusko či Ukrajinu, kde bol nárast podstatne nižší, a úmrtnostné pomery zostali nepriaznivé. Od svojej nezávislosti Ukrajina zažíva výrazný nárast úmrtnosti mužov aj žien. Zhoršenie sa náhle zrýchlilo v rokoch 1993 – 1994 (alebo 1995 pre Ukrajinu), keď všetky krajiny narazili na veľmi tvrdú hospodársku krízu spôsobenú v dôsledku razantného prechodu na trhové hospodárstvo (Meslé, 2002). Tento trend jednoznačne potvrdzuje krivka strednej dĺžky života pri narodení (graf č. 5), kde výrazný prepád hodnôt pre Ukrajinu možno pozorovať od 90. rokov, v kontraste s priemerom

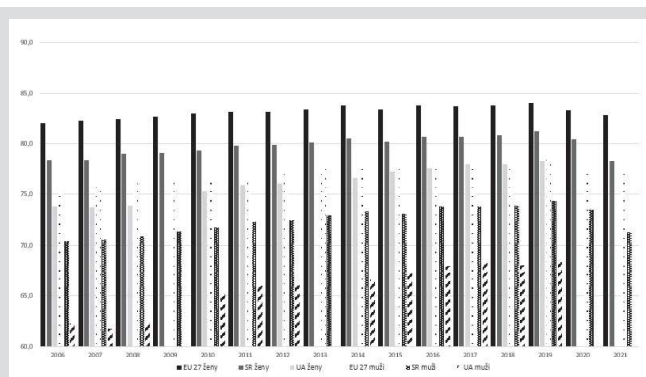
EÚ číhodnotounaSlovensku.

Aj komparácia tohto ukazovateľa so slovenským či európskym priemerom jednoznačne identifikuje Ukrajinu ako populáciu s veľmi nízkou strednou dĺžkou života pri narodení, hlavne pre mužov (graf 6). Ukrajinskí muži sa v roku 2019 priemerne dožili o takmer 10 rokov menej ako slovenskí, o niečo priaznivejšie je to u žien, kde je rozdiel takmer 7 rokov v prospech slovenských žien. Táto skutočnosť sa odzrkadľuje aj na vekovej štruktúre ukrajinskej populácie, kde sa mužská nadúmrtnosť prejavuje veľmi intenzívne.

Graf č. 5 : Stredná dĺžka života pri narodení – komparácia EU 27 Slovensko a Ukrajina (1950-2020)

Zdroj: World Population Prospect

Graf č.6: Stredná dĺžka života pri narodení – komparácia EÚ 27, Slovensko, Ukrajina (2006-2021)

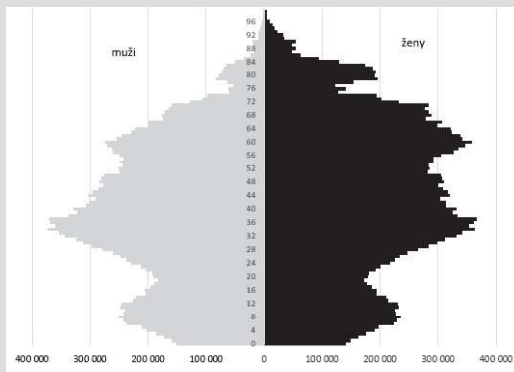
Zdroj: Eurostat

Štruktúra obyvateľstva podľa veku a pohlavia

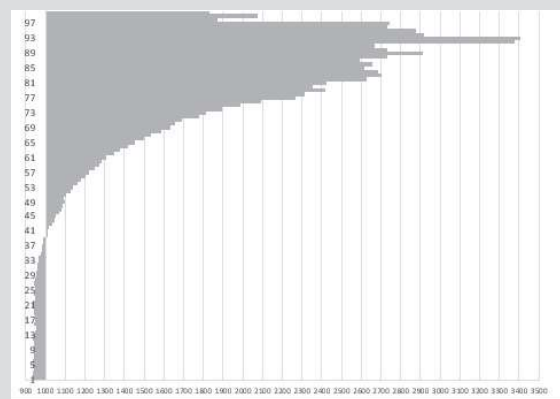
Významnou súčasťou demografického výskumu je hodnotenie vekovej štruktúry danej populácie. Súčasná veková pyramída Ukrajiny predstavuje pyramídu, ktorá je mimoriadne nevyrovnaná, plná

„zárezov“ a nepravidelností. Také sú pyramídy väčšiny európskych krajín, ktoré sú výsledkom turbulentného 20. storočia. Avšak v prípade Ukrajiny sa tieto turbulencie prejavujú veľmi výrazne. V pyramíde sú už iba málo rozoznateľné pohnuté roky 1932 a najmä 1933, hladomor spôsobený Stalinovou „reformou“ poľnohospodárstva. Vallin (2002) odha-

dol rozsah priamych populačných strát v 30. rokoch až na 4,5 milióna osôb. Z toho približne dva a pol milióna úmrtí ide priamo na vrub úmrtnosti, a približne 1 milión bolo nenarodených detí a ďalší milión vystahovaných. Je to na pomery 20. storočia obrovské číslo. V niektorých regiónoch krajiny sa populácia za dva roky zmenšila o štvrtinu až tretinu.

Graf č.7: Veková štruktúra populácie Ukrajiny 2021
Zdroj: Eurostat

Graf č.8: Pohlavná štruktúra populácie Ukrajiny 2021 – index maskulinity podľa veku
Zdroj: Eurostat

Súčasná veková štruktúra Ukrajiny predstavuje regresívny typ vekovej pyramídy so značne zúženou základňou. Táto skutočnosť je, ako sme uviedli vyššie, dôsledkom poklesu plodnosti. To spôsobuje, že Ukrajina starne veľmi rýchlo, kvôli starnutiu zdola (pokles pôrodnosti) a starnutiu kvôli emigrácii mladších obyvateľov. Začína tiež prebiehať aj starnutie „zo stredu“, čo znamená presun posledných väčších generácií do dôchodkového veku. Iba vďaka spomenutej absencii intenzívnejšieho rastu nádeje na dožitie je priemerný vek zhruba na úrovni slovenskej populácie (42 rokov). Výrazná je aj vizuálne (graf č.8) početná prevaha žien nad mužmi, index maskulinity za rok 2021 predstavuje hodnotu 863 ‰, a takéto nízke hodnoty nie sú nikde inde na svete, práve s výnimkou post-sovietskych republík (pre porovnanie SR v roku 2021 má 957‰). Populácia Ukrajiny je teda príkladom populácie s výraznou prevahou žien. Je to dané vyššou emigráciou mužov a výrazným rozdielom v strednej dĺžke života mužov a žien. Sú to rekordné rozdiely v globálnej mierke. Mužská nadúmrtnosť je až 10 rokov, na Slovensku to je približne 7 rokov, a už to je na európske pomery nadpriemerná hodnota. V najdlhšie žijúcich populáciách sveta je to až na pár výnimiek 3 až 5 rokov.

Národnostné pomery Ukrajiny

Národnostné pomery sa na Ukrajine vyznačujú pomerne veľkou dynamikou v čase a priestore. V súčasnej štruktúre sa pomerne výrazne odrážajú zmeny, ktoré sa v krajine diali po vzniku, existencii ale aj po rozpade Sovietskeho

zväzu. Navyše, sa na Ukrajine ukazujú pomerne špecifické vzťahy medzi etnicou, národnou (štátnou) a jazykovou identitou. Premennivosť významu a vzájomného vzťahu týchto identít je dôsledkom spoločensko-politického vývoja a premien vnútorných pomerov krajiny. Do balíka týchto zmien je potrebné zaradiť aj demografické procesy, z ktorých po roku 1991 dominuje najmä migrácia.

Z historického pohľadu predstavuje územie Ukrajiny mimoriadne dynamický priestor. Podobne ako u nás, národné hnutie sa na Ukrajine sformovalo v polovici 19. storočia a prispela k nemu aj emancipácia roľníctva, nárast vzdelanosti a konsolidácie ukrajinčiny ako samostatného jazyka. Na začiatku 20.storočia žili na území súčasnej Ukrajiny v prevažnej väčšine Ukrajinci, Židia a až následne Rusi (tabuľka č. 1). V období po II. svetovej vojne až do konca 80. rokov sú príznačné výrazným prírastkom ruského obyvateľstva, ktorých podiel sa v 70 – 80. rokoch zvyšoval (1970 – 19,4 %, 1989 – 22,1 %) a podiel Ukrajincov sa dokonca znižoval (1970 – 75 %, 1989 – 72,7 %).

Ukrajinci	70,7
Židia	9,1
Rusi	8,7
Poliaci	5,8
Nemci	1,9
iní	3,8

Tabuľka 1 Národnostné pomery súčasnej Ukrajiny v roku 1900 v %
Zdroj: Eberhardt, Owsinski 2003

Ako sme naznačili v úvode, zmeny v ukazovateľoch etnickej, národnej a jazykovej identity dostali nové impulzy po rozpade ZSSR. Za obdobie rokov 1989 – 2001 (Stebelsky 2015) sa spomedzi etnických skupín na Ukrajine zvýšil podiel najmä najpočetnejších Ukrajincov zo 72 % na 77 % a z menšinových národností najmä narástol podiel Krymských Tatárov z 0,09 % na 0,51 %, ako aj Arméncov, Rumunov a iných. Všetky regióny Ukrajiny s výnimkou Krymu a mesta Sevastopol', mali dominanciu obyvateľstva ukrajinskej národnosti, v spomínaných dvoch oblastiach dominovali Rusi (pozri mapa).

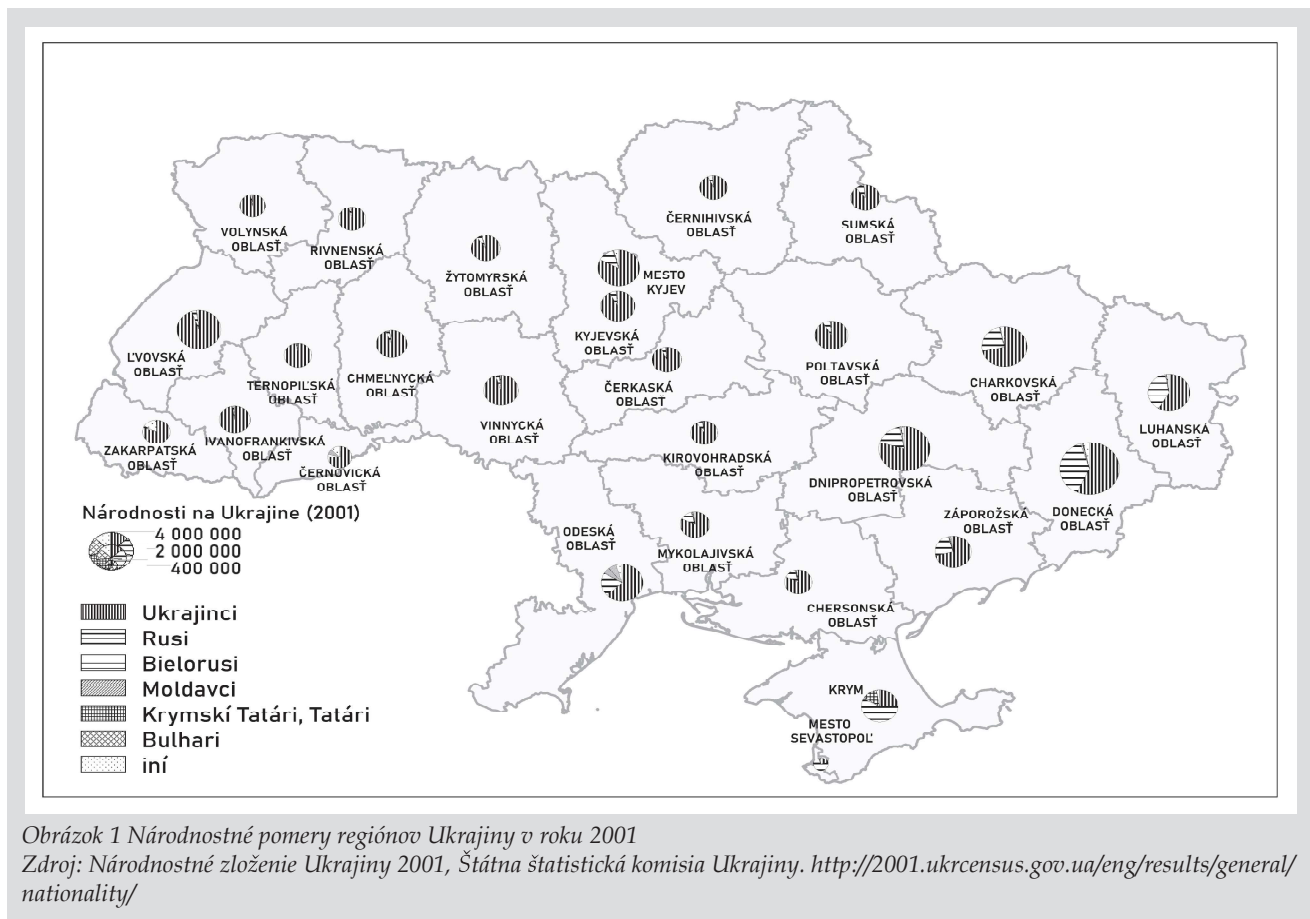
K hodnotám zastúpenia jednotlivých národností v tomto období prispela najmä migrácia v podobe vysťahovalectva, kedy z hľadiska relatívnych ukazovateľov sa najviac z Ukrajiny vysťahovali Židia a Rusi. K dynamike prispeli aj zmeny deklarovanej identity, ktoré nastali u obyvateľstva počas života – mnohí Rusi, Bielorusi, Židia, či iní sa začali deklarovať ako Ukrajinci (Stebelsky 2015, 92).

K týmto zmenám sa pridáva špecifický vzťah k jazyku. Ide tu najmä o kombináciu používania ukrajinského jazyka a ruského, na základe ktorého existujú na Ukrajine ukrajinsky hovoriaci Ukrajinci, rusky hovoriaci Ukrajinci a rusky hovoriaci Rusi. (V roku 2001 malo 67,5 % obyvateľov Ukrajiny ukrajinský materinský jazyk a 29,6 % ruský. V prípade deklarovaných Ukrajincov, 85,2 % deklarovalo ukrajinský materinský jazyk a 14,8 % ruský (<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/>)). Význam ukrajinského jazyka v krajine narastá, aj keď mnohí používajú ruštinu, prípadne zmiešaný jazyk (kombinujúci gramatiku, výslovnosť a slovnú zásobu ukrajinčiny a ruštiny), tzv. suržyk. Výskumy

však ukazujú, že v tomto smere dochádza skôr k posunu k preferovaniu občianskej identity, resp. silnejúceho významu stotožnenia sa so štátom ako s etnickou skupinou (Barrington 2022) a k chápaniu jazyka ako čisto komunikačného nástroja alebo znakom etnickej príslušnosti. Vzťah k Ukrajine ako svojej vlasti sa potvrdil aj po anexii Krymu a

nepokojoch v Luhansku a Donecku aj u etnických Rusov (Eleches, Robertson 2018, 116). Nová etapa budovania národa sa začala spolu s procesom demokratizácie spoločnosti, pričom vážnou komplikáciou je koexistencia viacerých identít v štáte a ich elity s vlastnými záujmami a odlišnými pohľadmi (Virág 2012, 639). K tejto stále sa budujúcej symbióze sa

aj v kontexte vojnového konfliktu pridávajú ešte rozsiahle regionálne rozdiely a geografické súvislosti priestorového rozloženia národností a vnútorných vzťahov k jazyku, etnicite a Ukrajine ako svojej vlasti, pričom najviditeľnejším znakom zostáva členenie Ukrajiny na západnú a východnú.

Obrázok 1 Národnostné pomery regiónov Ukrajiny v roku 2001

Zdroj: Národnostné zloženie Ukrajiny 2001, Štátna štatistická komisia Ukrajiny. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>

Záver alebo čo môže spôsobiť vojnový konflikt?

Vyhliadky aj bez vojny nie sú priaznivé najmä kvôli prirodzenému úbytku obyvateľstva. Samozrejme, čím dlhšie bude trvať konflikt, tým viac ľudí odíde, hoci tempo nárastu migrantov po čase začne klesať. Celkový počet je veľmi ťažko predpovedateľný, a významne bude záležať od priebehu vojny. Isté je, že Ukrajina v područí Ruska by bola situácia generujúca trvalý odchod ďalších Ukrajincov. Nezabúdajme ani na intenzívne vnútorné vysídľovanie, ktoré pri konfliktoch prebieha. Toto ukázala aj vojna v Sýrii. PEW – výskumné centrum odhaduje, že z viac ako 12 milió-

nov sýrskych vysídlenecov zhruba polovica neopustila krajinu, a do Európy smerovala iba približne desatina z nich, hoci v absolútnom vyjadrení to bolo obrovské číslo. V prípade Ukrajiny to je samozrejme trochu iná situácia, vzhľadom na vzdialenosť, väzby s ukrajinskými pracovnými migrantmi, ktorí v Európe boli už pred konfliktom. Problémom pre Ukrajinu bude, ak dlhotrvajúci konflikt zníži ochotu a vôľu ľudí sa vrátiť z „bohatého západu“ v prípade dlhotrvajúceho konfliktu, po adaptovaní sa na nový život.

Migrácia neznamená iba priamu stratu obyvateľstva. Ide aj o stratu reprodukčného potenciálu, obyvateľov vo veku, kedy je vekovo-špecifická plodnosť vysoká. Navyše s určitou dôjde k poklesu relatívnej plodnosti, teda v prepočte

na jednu ženu. Dôjde k odkladu pôrodov. Po vojne sú tieto odklady „dobiehajúce“, ale nemusia byť dobiehané, ale musia byť dobiehané všetky. Sú aj štúdie tvrdiace, že v niektorých krajinách bola miera rekuperácie (dobehania) po 2. svetovej vojne dokonca vyššia ako miera odkladu, je to však menej pravdepodobné. Iba pre zaujímavosť, počas druhej svetovej vojny vo viacerých krajinách vrátane Slovenska (v krajinách na strane Nemecka aj v bloku jeho protivníkov) pôrodnosť rástla, na rozdiel od prvého svetového konfliktu, kde prepád pôrodnosti a prirodzené úbytky boli v Európe fakticky univerzálne. Nutné je však dodať, že akonáhle prišiel konflikt priamo na Slovensko (1944 a 1945), pôrodnosť sa prepadla.

Priame straty civilného obyvateľstva a armády, ktoré veríme, že budú čo naj-

nížšie, nemožno tiež opomenúť. Okrem ľudských tragédií, tu ide opäť o stratu demografického potenciálu, a aj ďalšie možné prehĺbenie nevyrovnanosti pohlavného zloženia. V sociológii sa pritom operuje s termínom „sobášna tieseň“, kedy je nedostatok potenciálnych partnerov. V Číne sa to týka žien, na Ukrajinu to môže byť naopak. Vojna bude vplývať na úmrtnostné pomery aj cez zhoršenie zdravotného stavu, zdravotnej starostlivosti, epidemiologickej situácie. Oproti svetovým vojnám je našťastie nespornou výhodou podstatne odlišná úroveň medicínskeho poznania. Nezabudnime, že počas 1. svetovej vojny neexistovali ani „obyčajné“ antibiotiká a zranenia boli často fatálne. No a napokon, niektoré štúdie potvrdzujú, že aj po vojne je u niektorých skupín zvýšené riziko úmrtia, napríklad u veteránov, psychické problémy, a pod. Toto všetko sa teraz deje v krajine, kde už teraz úmrtnosť nie je na európske pomery priaznivá.

Demografické straty sú vždy ťažko nahraditeľné. Ľudské zdroje sa nedajú len tak „zrekonštruovať“ ako zničené budovy. Navyše, populácia Ukrajiny je úplne iná, aké boli populácie krajín počas 2. svetovej vojny. Predošlé konflikty boli v demografickej ére, kedy sa síce nožnice medzi pôrodnosťou a úmrtnosťou už približovali, ale vekové zloženie bolo nepomerne mladšie a progresívnejšie.

Príspevok vznikol vďaka podpore grantu APVV 15-0184 APVV Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie.

Bibliografia

Barrington, L. 2022. A New Look at Region, Language, Ethnicity and Civic National Identity in Ukraine. *Europe-Asia Studies* 74, 3, 360381.

Brienna Perelli-Harris 2005. The Path to Lowest-Low Fertility in Ukraine. *Population Studies*, Vol. 59, No. 1, 2005, pp. 55 – 70. URL: <https://www.jstor.org/stable/30040436>

Eberhardt, Piotr, Owsinski, Jan. 2003. *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth Century Eastern Europe : History, Data and Analysis*. New York: Routledge, 2003.

Eleches – Pop, G., Robertson, B. G. 2018. Identity and political preferences in Ukraine – before and after the Euromaidan,

Post-Soviet Affairs 34, 2 –3, 107 – 118,

Gruzjeva, T.S., Diachuk, M.D. , Hanna V. Inshakova, H.V., Zamkevych, V. B. 2019 . Modern demographic trends in Ukraine as a ground for realization of prevention strategies. *Wiadomości Lekarskie* 2019, tom LXXII, nr 10.

Kohler, H., Billari, F., and Ortega, J. 2002. “The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s”, *Population and Development Review*, Vol. 28, No. 4, pp. 641 – 680

Kuczynski, R. (1969). *Measurement of Population Growth. Methods and Results*, New York, Gordon and Breach

Lisenkova, K. (2009). The impact of population ageing on the economic development of Ukraine. https://www.ros.hw.ac.uk/bitstream/handle/10399/2242/LisenkovaK_0309_sml.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Meslé (2002). Mortality in Eastern Europe and the former Soviet Union : long-term trends and recent upturns https://www.demogr.mpg.de/Papers/works-hops/020619_paper27.pdf

Národnostné zloženie Ukrajiny (2001, Štátna štatistická komisia Ukrajiny. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>

Romaniuk, A., Gladun, O. 2015. "Demographic Trends in Ukraine: Past, Present, and Future," *Population and Development Review*, The Population Council, Inc., vol. 41(2), pages 315 – 337, June. dostupné : <https://www.jstor.org/stable/pdf/24639360.pdf>.

Stebelsky, I. (2015). Ethnic Self-Identification in Ukraine, 1989 – 2001: Why More Ukrainians and Fewer Russians? *Revue Canadienne des Slavistes* 51, 1, 77 – 100.

UNHCR (2022). Ukraine Civilian Casualties. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=28273&LangID=E>;

Vallin, J., Meslé, F., Adamets, S. and Pyrozhekov, S. (2002) “A New Estimate of Ukrainian Population Losses during the Crises of the 1930s and 1940s”, *Population Studies*, Vol. 56, No. 3, pp. 249 – 264.

Vasylytsiv, T. (2020.) Demographic dimension of sustainable development of Ukraine. *Ekonomika a štát* № 4/2020 (http://www.economy.in.ua/pdf/4_2020/8.pdf

Virág, A. (2012). The Cultural and Geopolitical Dimensions of Nation-Building in

the Ukraine. *Society and Economy* 34, 4, 619 – 641.

Eurostat, url: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

World Population Prospects, url: <https://population.un.org/wpp/>

Online1 – dostupné: <https://migrants-refugees.va/country-profile/ukraine/>

Online 2 – dostupné: <https://www.migrationdataportal.org/ukraine/migration-overview>